

*Єрмакова Г. С.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри історії та теорії держави і права
Міжрегіональної академії управління персоналом*

РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР І ЙОГО ВПЛИВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ПРАВОВОМУ ПОЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті розкрито особливості правового закріплення свободи совісті й віросповідання в правових документах глобального характеру. Проаналізовано систему міжнародно-правових актів у сфері забезпечення релігійних свобод і прав особи. Виокремлено особливості правового регулювання та гарантування релігійних прав особи в тому числі засобами прецедентного права та судової нормотворчості в рамках права Європейського Союзу. Визначено вплив релігійного фактора на державотворчі процеси через аналіз правового закріплення релігійних свобод і впливу на ці процеси церкви як інституції. Розглянуто різні визначення права на свободу думки, совісті й релігії згідно з міжнародно-правовими документами. Визначено особливості формування європейського правового поля, в рамках якого відбувається регулювання свобод особи. Виокремлено ключові та взаємопов'язані напрями та рівні, в яких здійснюється політика Європейського Союзу стосовно суспільно-релігійних і державно-церковних відносин.

Ключові слова: релігійний фактор, релігійні права, свобода совісті й віросповідання, право Європейського Союзу, міжнародно-правовий акт.

Постановка проблеми. Сучасна система відносин у публічно-політичній площині зумовила існування багатьох суспільних інститутів, які тією чи іншою мірою втілюються в легітимізованих державою моделях поведінки особи та суспільства. Людина як найвища цінність держави завжди прагне до розвитку й еволюції, а тому держава повинна сприяти цьому розвитку, бо лише в такий спосіб буде розвиватися й вона сама. І хоча «суспільний договір», у рамках якого відбувається усталений зв'язок людини та держави, суспільства й держави, іноді «порушується» явищами, які в нього не вписуються, саме для того, щоб дотримуватися балансу розвитку, держава повинна такі «явища» адекватно сприймати, інтерпретувати та відтворювати в правовому полі, надаючи їм легітимності. Подібні «явища» частіше за все пов'язані з розвитком ментальної, психологічної, морально-етичної й культурної складової суспільного буття, що іноді напряму пов'язується з впливом релігії як елементом духовного світу людини. Частіше за все релігія є виміром, у якому людина та суспільство осмислюють і оцінюють правову реальність і такі категорії, як «рівність» і «справедливість». Саме тому релігійний фактор повинен мати належне втілення в суспільних процесах, через що релігійні права особи вимагають належного закріплення та гарантування державою. Але проблема полягає в пошуку меж такого закріплення й меж допустимого впливу релігії власне на процеси правотворення, державотворення, а в умовах Європейського Союзу (далі – ЄС) ще й на процеси інтеграції.

Проблема правового закріплення релігійних прав і свобод особи відображена в працях таких учених, як В.В. Бедь, О.Р. Гулина, С.І. Здіорук, А.М. Колодний, М.М. Палінчак, О.Н. Саган, Ю.О. Седляр, Л.Р. Сюккіяйнен, В.В. Токмак, П.Л. Яроцький та ін.

Метою статті є визначення впливу релігійного фактора на державотворчі процеси через аналіз правового закріплення релігійних свобод і впливу на ці процеси церкви як інституції, що має виняткове право на релігійне месіанство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існування релігії як суспільного інституту стало можливим через необхідність особи задовольняти потребу в духовності, духовному вихованні, духовному сприйняттю реальності. Релігійні норми багато в чому впливають на поведінку осіб, на їх внутрішнє переконання й відтак на ту систему принципів і цінностей, що зумовлює їх існування в соціумі, а для соціуму – загальні тренди суспільного розвитку. Саме тому релігійний вимір важливий із погляду розбудови суспільства, а відтак важливими є гарантії релігійних прав особи. Держава, у свою чергу, визначає можливість релігійного розвитку особи та громадянина, а також можливості розвитку релігійних організацій, закріплюючи це в національному законодавстві. В умовах інтеграційних процесів і тотального поширення демократичних спрямувань державного розвитку особливою актуальністю набуло й міжнародно-правове регулювання релігійних свобод.

У свою чергу, кожна релігійна конфесія, тобто церква як соціальний інститут, має своє канонічне (церковне) право. Це сукупність норм і правил, якими церква регулює відносини суб'єктів релігійно-церковних закладів. Вони викладені в церковних статутах та інших канонічних актах. Відповідно до національного законодавства й міжнародних правових актів, церква є суб'єктом правовідносин, але жоден із цих документів не вимагає надавати церкві юрисдикцію, тобто правоздатність вирішувати правові суперечки та справи про правопорушення, надавати оцінку діям особи чи іншого суб'єкта права з позиції їх правомірності, застосовувати юридичні санкції до правопорушників, за винятком церковних канонів [8].

Що ж до Європи, то, як зазначає Л.Р. Сюккіяйнен, співвідношення права й релігії в європейському правовому вимірі не залишалось постійним. Ця еволюція була пов'язана з оформленням самостійної концепції прав людини, яка є провідною основою права в його сучасному ліберальному розумінні. У цьому процесі релігійні уявлення відіграли помітну роль. Очевидно, що релігійні інститути загалом ніколи не були серед лідерів захисту прав людини. Але не підлягає сумніву той факт, що, наприклад, визнання права на свободу віросповідання (релігії) значною мірою зобов'язане саме західному християнству. Крім того, релігійні вчення безпосередньо відбилися у включенні обов'язків людини в загальне уявлення про її права і сво-

боди. Релігійні уявлення аж ніяк не в усьому збіглися з вихідними засадами юридичної концепції прав людини вже на етапі її оформлення. Зокрема, це стосується питання про походження зазначених прав, яке ліберальна думка пов'язувала з природою самої людини. Такі розбіжності ставали помітнішими й навіть посилювалися в міру затвердження в Європі принципів секуляризації суспільного життя й культури загалом. Цей процес супроводжувався поступовим поворотом держави від релігії, перетворенням її в особисту справу індивіда і як наслідок дедалі помітнішим відходом ліберально-юридичного розуміння прав людини від релігійних навчань. Результатом такої еволюції стало звуження впливу релігії на розвиток концепції прав і свобод людини [9].

Але разом із тим варто відзначити, що в усіх міжнародно-правових документах подано чітке визначення права на свободу думки, совісті та релігії. Це право означає свободу приймати релігію або мати релігійні переконання на свій вибір, а також свободу сповідувати свою релігію як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, свободу відправлення культів, виконання релігійних і ритуальних обрядів, слідування тим чи іншим релігійним ученням. Обмеження на свободу віросповідання мають відповідати трьом міжнародно-правовим вимогам: легітимності, необхідності й доцільності. Вони повинні бути чітко виписані в національному законодавстві, бути зрозумілими та гарантувати правовий захист від довільного втручання з боку публічної влади. Вони мають бути також необхідними в демократичному суспільстві, тобто такими, під якими Європейський суд розуміє панування плюралізму й верховенства права. Держава повинна не усувати причину напруженості шляхом знищення плюралізму, а забезпечити толерантність між конкуруючими групами. Вона самостійно визначає зміст «необхідності», проте Суд відіграє роль арбітра, має право остаточного вирішення спірних питань. Обмеження повинні чітко відповідати встановленій міжнародним правом меті: охорона суспільної безпеки, порядку, здоров'я та моралі, захист основних прав і свобод інших громадян. Інші цілі для обмеження свободи віросповідання навіть із причин державної безпеки не дозволяються ані універсальним, ані регіональним міжнародним правом [8].

Отже, серед основних міжнародно-правових документів у сфері забезпечення релігійних прав особи варто відмітити такі [1]:

– Статут ООН, що є основоположним документом для світового співтовариства. Норми Статуту щодо питань свободи совісті закладають юридичну першооснову всього правового регулювання в цій специфічній сфері. Так, п. 3 ст. 1 проголошує, що однією із цілей ООН є «здійснювати міжнародне співробітництво в заохоченні й розвитку поваги до прав людини та основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови й віросповідання». Стаття 55 говорить, що ООН сприяє «загальній повазі й додержанню прав людини та основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови й віросповідання»; ст. 76 – одним із завдань міжнародної системи опіки ООН є «заохочувати повагу до прав людини та основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови й віросповідання». Отже, всі проаналізовані норми Статуту ООН зводяться до проголошення принципу недискримінації особи на підставі релігії або переконань. Назвемо його першим міжнародним стандартом у сфері свободи совісті;

– Загальна декларація прав людини, в якій, на відміну від Статуту ООН, визначається мейнстрим розвитку людства в повоєнний період. У контексті релігійних прав звертає на себе

увагу ст. 18 Декларації, де вперше проголошено позитивні норми, якими визначено зміст поняття «свобода совісті». Так, по-перше, у вказаній статті проголошується право кожної людини «на свободу думки, совісті й віросповідання»; по-друге, визначається зміст цього права, а саме: свобода змінювати свою релігію або переконання; свобода сповідувати свою релігію або переконання; по-третє, визначено форми сповідання релігії: а) одноосібно або колективно («спільно з іншими»); б) прилюдно або приватно; в) в ученні, богослужінні та здійсненні релігійних ритуальних обрядів;

– Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, який разом із двома факультативними протоколами до нього, Загальною декларацією й Пактом про економічні, соціальні та культурні права становить Міжнародний білль про права людини – найавторитетніше джерело міжнародного права в цій галузі. Пакт більше, ніж Декларація, містить норм, що регулюють відносини у сфері свободи совісті. Так, тільки про принцип недискримінації на підставі релігії йдеться в ст. 2, 20, 24 та 26. Причому ст. 24 спеціально спрямована проти обмеження прав дітей, а ст. 24 і 26 вимагають обов'язкового законодавчого закріплення заборони дискримінації та закликів до неї, а також ефективного правового захисту від будь-яких виявів дискримінації. Показово, що ст. 4 Пакту визначає право на свободу совісті як таке, від зобов'язань щодо додержання якого держави-учасниці не можуть відступити навіть за надзвичайних обставин, коли «життя нації знаходиться під загрозою». Стаття 18 Міжнародного пакту закріплює, що кожна людина має право на свободу думки, совісті й релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір і свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, у відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних обрядів і вчень. Ніхто не повинен зазнавати примусу, що принижує його свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір. Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише обмеженням, які встановлено законом і які є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я та моралі, так само як і основних прав і свобод інших осіб. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу батьків і у відповідних випадках законних опікунів, забезпечувати релігійне й моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань [6].

Що ж стосується європейського правового поля, в рамках якого відбувається регулювання свобод особи, то варто зазначити низку важливих особливостей його формування: по-перше, воно є похідним від міжнародного права, але при цьому окремі конструкції суттєво розширюють регламентування або гарантії релігійних прав; по-друге, право ЄС у контексті релігійних свобод формувалося під впливом католицької та протестантської церков, що зумовило панівне становище саме християнства в Європі. Отже, ключовими нормативно-правовими актами в системі права ЄС, що визначають обсяг і зміст релігійних прав і свобод людини, є такі:

– Хартія основних прав і свобод (ст. ст. 15, 16), якою гарантується свобода думки, совісті й віросповідання. Кожна людина має право змінити свої релігійні переконання або не визнавати жодної релігії. Гарантується свобода наукових досліджень і свобода творчої діяльності. Кожній людині надано право вільно сповідувати релігію як одноосібно, так і разом з іншими, приватно або публічно, шляхом богослужіння, навчання, здійснення релігійних ритуалів та обрядів. Відповідним законом

визначаються умови щодо релігійного навчання в державних школах. Водночас реалізація цього права підлягає обмеженням, які встановлюються законом; вони необхідні в демократичному суспільстві для охорони суспільної безпеки, громадського порядку, здоров'я та моралі, а також основних прав і свобод інших осіб [3];

– Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, у ст. 9 якої закріплюється, що кожен має право на свободу думки, совісті й релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики й ритуальних обрядів як одноосібно, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [4].

При цьому варто зазначити, що Європейська конвенція не тільки проголосила основні права людини, а й створила особливий механізм їх захисту – Європейський суд з прав людини, який знаходиться в Палаці прав людини в Страсбурзі. Суд здійснює захист порушених прав людини шляхом розгляду конкретних скарг, що надходять від фізичних осіб, груп осіб або неурядових організацій [2].

Важливо зазначити, що, на відміну від права ООН, Європейський суд з прав людини наділяє правом на свободу совісті, релігії та переконань також юридичних осіб – церкви й інші релігійні організації. Міжнародні документи, передусім Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань, визначають стандарт норм із запобігання та ліквідації нетерпимості й дискримінації на основі релігії або переконань. Декларація дає таке визначення поняття «нетерпимість і дискримінація на основі релігії або переконань»: «Нетерпимість і дискримінація на основі релігії або переконань – будь-яка відмінність, виняток, обмеження чи перевага, що ґрунтуються на релігії чи переконаннях і мають на меті або як наслідок знищення чи приниження визнання, користування або здійснення на основі рівності, прав людини та основних свобод» (ст. 2). Отже, міжнародні та Європейські документи привертють увагу суб'єктів міжнародних відносин також і до заборони й викоренення дискримінації в різноманітних сферах суспільної діяльності за ознакою належності до релігії. Так, Конвенція щодо дискримінації у сфері праці й занять (1958 р.) дискримінацією в цій сфері визнає «будь-яке розрізнення, виняток або перевагу, які гарантуються за ознакою релігії» (ст. 1). Конвенція про боротьбу з дискримінацією в царині освіти (1960 р.) визнає під дискримінацією «будь-яке розрізнення, виняток, обмеження чи перевагу в царині освіти за ознакою релігії». У загальному вигляді міжнародний стандарт норм права на свободу совісті, релігії і переконань викладено в таких документах: Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань (1987 р.), Підсумковому документі Віденської зустрічі представників держав-учасниць наради з безпеки і співробітництва в Європі (1989 р.), які визначають такі свободи для релігійних організацій і віруючих: відправляти культу чи збиратися у зв'язку з релігією або переконаннями і створювати чи утримувати місця із цією метою; створювати й утримувати відповідні благодійні чи гуманітарні заклади; виробляти, набувати й вико-

ристовувати у відповідному обсязі необхідні речі та матеріали, пов'язані з релігійними обрядами, звичаями або переконаннями; писати, видавати й розповсюджувати відповідні публікації; вести викладання з питань релігії чи переконань у місцях, пристосованих для цієї мети; тощо [8].

Загалом політика ЄС стосовно суспільно-релігійних і державно-церковних відносин здійснюється у двох ключових і взаємопов'язаних напрямках [7]:

– обстоювання свободи совісті та свободи діяльності релігійних організацій. В основі світоглядних орієнтирів усієї політики ЄС лежить філософія, яка проголошує найвищою цінністю людську особистість. Здійснення прав людини та її основних свобод є запорукою миру і злагоди в суспільстві. Серед ключових прав людини – право на свободу думки, совісті й віросповідання, яке захищене відповідними нормативно-правовими актами. Лаконічно воно прописане в ст. 9 Європейської конвенції з прав людини. Інші документи ЄС, передусім Рекомендації й Резолюції ПАРЄ, поглиблюють розуміння означеного права, а також у дусі класичної демократії вказують на межі його застосування. Свобода релігії не є безмежною: неприпустима релігія, доктрина чи обряди якої суперечать іншим основним правам. У будь-якому разі випадкові обмеження цієї свободи мають бути визначені законом – ст. 16 «Держава, релігія, світське суспільство та права людини» Рекомендації ПАРЄ 1804 (2007) від 29 червня 2007 року; прецедентне право ЄС допускає значно ширші рамки відхилення під час урегулювання питань, які б могли завдати образу особистим переконанням у царині моралі й особливо релігії, порівняно з обмеженнями на політичні висловлювання, – ст. 8 «Святотатство, релігійні образи та ворожі висловлювання на адресу осіб у зв'язку з їхньою релігією» Рекомендації ПАРЄ 1805 (2007) від 27 червня 2007 року;

– налагодження співпраці з релігійними організаціями та сприяння розвитку міжконфесійного діалогу. На союзному рівні розмежування влади й релігії зовсім не включає сумісності останньої з демократією. У ЄС розглядають релігійні організації як невід'ємну складову громадянського суспільства, потенціал яких дає їм змогу виступати орієнтиром в етичних питаннях і відігравати певну соціальну роль у національних спільнотах, незалежно від того, релігійні вони чи секулярні. Зокрема, звертається увага на той факт, що релігійні інституції володіють особливими можливостями в аспекті зміцнення миру, співробітництва, терпимості, солідарності, міжкультурного діалогу та розповсюдження цінностей, за які виступає Рада Європи.

Говорячи про забезпечення свободи віросповідання в Європі, необхідно зауважити, що воно здійснюється на двох рівнях – наднаціональному (Рада Європи, Європейський Союз) і національному (окремо взяті країни). Так, політика наддержавних структур Європи щодо релігійно-церковної сфери спрямована на максимальне забезпечення права особистості на свободу совісті й віросповідання, створення сприятливих умов для розвитку міжконфесійного діалогу. По-перше, РС і ЄС дотримуються концептуального розмежування духовної і світської влад. У Рекомендації 1804 (2007) «Держава, релігія, світське суспільство і права людини» стверджується: «... відокремлення церкви і держави є однією із загальноєвропейських цінностей, котра визнається, незважаючи на національні відмінності. Не потрібно змішувати владу й релігію. Однак релігія й демократія зовсім не виключають своєї сумісності, інколи релігії виконують виключно корисну соціальну функцію». Інший документ – Рекомендація 1396 (1999) «Релігія та

демократія» – наголошує, що проблеми виникають тоді, коли у світській державі релігійні об'єднання починають претендувати на реалізацію владних повноважень або коли політичні сили намагаються керувати церквами й деномінаціями [5].

Визнання демократії як безальтернативної форми організації сучасних суспільств сприяє впровадженню ефективного інструментарію щодо захисту прав і свобод людської особистості. Серед останніх вагомим місцем, безумовно, посідає право на свободу совісті й релігії. Держави Європи зуміли законодавчо гарантувати його здійснення. Кожна окрема європейська країна в питанні обстоювання релігійної свободи здебільшого враховує власний культурно-історичний контекст. Відтак, будучи загальноприйнятним, принцип свободи совісті й віросповідання різноманітно імплементується в системах національних законодавств. Сьогодні існує чотири найбільш поширені механізми конституційно-правового забезпечення волевиявлення на ґрунті свободи совісті й релігії: легітимізація державної церкви або віросповідання; узаконення статусу традиційних церков чи віросповідань; утвердження партнерського нейтралітету між державою та релігійними інституціями; санкціонування вираженого взаємодокремлення релігійних організацій і держави [5].

Висновки. Підводячи підсумки впливу релігійного фактора на процес закріплення прав і свобод людини в правовому полі й, зокрема, права на свободу совісті й віросповідання, варто зазначити таке.

По-перше, сучасна система міжнародного права та права ЄС демонструє неухильне дотримання принципу свободи совісті й віросповідання, а також поступову деталізацію цього принципу, навіть створення прецедентів щодо розширення релігійних свобод особи.

По-друге, сама система міжнародно-правових актів у сфері захисту права особи на вільний вибір релігії сформувалася так, що можна чітко відмежувати власне міжнародно-правові акти глобального характеру та міжнародні регіональні акти, зокрема ті, що входять до так званої системи права ЄС. Особливість побудови і змісту нормативно-правових актів обох груп полягає в тому, що європейські акти є похідними від міжнародно-правових актів глобального характеру, при цьому містять і низку особливостей, продиктованих специфікою культурного, ментального та релігійного середовища історичного розвитку Європи.

По-третє, релігійні права можуть бути обмежені в силу суспільної необхідності, але пряма дискримінація релігійних прав особи забороняється. Подібна норма свідчить про вплив, який мають релігійні спільноти світу на процеси формування правового виміру суспільного розвитку. Разом із тим можливість обмеження релігійних прав означає чітку позицію, спрямовану на секуляризацію та відмежування релігій від світської влади.

По-четверте, право ЄС набагато ширше розкриває й деталізує різноманітні аспекти релігійного буття особи в тому числі засобами прецедентного права та судової нормотворчості. Це стало можливим у силу наділення релігійних організацій відповідною правосуб'єктністю, визнання й гарантування не лише релігійних прав приватної особи, а й релігійних прав організацій, тобто юридичних осіб. Подібний контекст праворозуміння та правосприйняття законодавцями в ЄС демонструє вплив релігійного фактора через систему ціннісного сприйняття демократії й неухильності дотримання концепції прав людини.

Отже, можна зробити висновок, що сьогодні система права ЄС у контексті інтеграційних процесів все більше тяжіє до уніфікації багатьох аспектів суспільного буття, в тому числі й релігійних відносин і релігійного розвитку особи та грома-

дянина. Визнаючи право на свободу совісті й віросповідання одним із ключових у системі прав особи, європейський законодавець чітко дає зрозуміти власну позицію стосовно релігії загалом і релігійних організацій зокрема, демонструючи готовність співпрацювати на публічному рівні з ними в контексті забезпечення сталого розвитку європейських націй і ЄС загалом.

Література:

1. Бедь В.В. Міжнародно-правове закріплення свободи совісті / В.В. Бедь // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 1. – С. 349–353.
2. Гулина О.Р. Европейский механизм защиты прав человека: анализ правоприменительной практики Украины и России / О.Р. Гулина // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2006. – Том 19 (58). – № 2. – С. 124–124.
3. Колодний А.М. Свобода совісті в міжнародних правових гарантіях / А.М. Колодний // Релігійна панорама: Інформаційно-аналітичний журнал. – К., 2006. – С. 4.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Токмак В. Механізми забезпечення свободи віросповідання в європейських країнах / В. Токмак // Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/mart2009/11.htm>.
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043/.
7. Здіорук С.І. Політика ЄС у сфері суспільно-релігійних та державно-церковних відносин / С.І. Здіорук, В.В. Токмак // Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/May08/04.htm>.
8. Релігійний фактор у міжнародних відносинах : [навчальний посібник для студентів]. – Ужгород : УжНУ, 2014. – 324 с.
9. Сюкияйнен Л.Р. Современные религиозные концепции прав человека: сопоставление теологического и юридического подходов / Л.Р. Сюкияйнен // Право. – 2012. – № 3. – С. 178–201.

Ермакова А. С. Религиозный фактор и его влияние на закрепление религиозных прав и свобод человека в правовом поле Европейского Союза

Аннотация. В статье раскрыты особенности правового закрепления свободы совести и вероисповедания в правовых документах глобального характера. Проанализирована система международно-правовых актов в сфере обеспечения религиозных свобод и прав личности. Выделены особенности правового регулирования и обеспечения религиозных прав личности в том числе средствами прецедентного права и судебного нормотворчества в рамках права Европейского Союза. Определено влияние религиозного фактора на процессы через анализ правового закрепления религиозных свобод и влияния на эти процессы церкви как институции. Рассмотрены различные определения права на свободу мысли, совести и религии согласно международно-правовым документам. Определены особенности формирования европейского правового поля, в рамках которого происходит регулирование свобод личности. Выделены ключевые и взаимосвязанные направления и уровни, в которых осуществляется политика Европейского Союза в отношении общественно-религиозных и государственно-церковных отношений.

Ключевые слова: религиозный фактор, религиозные права, свобода совести и вероисповедания, право Европейского Союза, международно-правовой акт.

Ermakova A. The religious factor and its influence on the consolidation of religious rights and freedoms in the legal field EU

Summary. The features of legal adjusting of freedom of conscience and religion in the legal instruments of a global nature were disclosed. The system of international legal acts in the area of religious freedom and human rights was analyzed. The features of the legal regulation and guaranteeing religious rights of a person including by means of case law and judicial rulemaking under the EU law are identified. The impact of the religious factor on the state building processes is determined through the analysis of legal support of religious freedom and the influence of church as an institution on these processes. Different definitions of the right to freedom of thought, conscience and religion in accordance

with international legal documents are considered. The features of the formation of the European legal field were determined within which freedoms of a person are regulated. The important role of the European Convention was noted, which not only proclaimed fundamental human rights, but also created a special mechanism to protect them – the European Court of Human Rights. The key and interrelated areas and levels are identified in which the EU policy towards socio-religious and church-state relations take place. Based on the results of the carried out study the relevant conclusions were drawn and the prospects for further research in this area were identified.

Key words: religious factor, human religious rights, freedom of conscience and religion, EU law, international legal instrument.